

Universitetet i Oslo

Kan John Rawls political liberalism og dens idee om et politisk konsept om rettferdighet i tilstrekkelig grad begrunne de elementene som er en del av strukturen i justice as fairness? Og kan John Rawls konsept om political constructivism gir en god forståelse av blant annet ren prosedural rettferdighet i justice as fairness?

- En masteroppgave i filosofi fra IFIKK
- Veileder: Kjell Eyvind Johansen
- Vårsemesteret 2010

Av Nina Kristine Hovde Røed
10.05.2010

I denne oppgaven skal jeg vurdere to momenter ved John Rawls teori political liberalism. I første del skal jeg vurdere hvorvidt political liberalism og dens idee om et politisk konsept om rettferdighet i tilstrekkelig grad kan begrunne elementene som er en del av strukturen i justice as fairness. Dette blir et spørsmål om justice as fairness tilpassing til political liberalism. I political liberalism spesifiserer Rawls noen krav eller kjennetegn på hva som er et rent politisk konsept om rettferdighet. Disse kjennetegnene må oppfylles av Rawls forslag til et politisk rettferdighetskonsept, justice as fairness. Det jeg problematiserer er hvorvidt det er en enkel overgang fra disse kravene og til de strukturelle elementene i Rawls teori justice as fairness. I andre del forklarer jeg Rawls konsept overlappende konsensus og deler av public reason. Her presenteres informasjon som er nødvendig for en del av argumentasjonen videre, og forhåpentligvis er opplysende for political liberalism som helhet. I tredje del av oppgaven skal jeg ta for meg John Rawls konsept om political constructivism og vise hvordan dette konseptet gir en god forklaring på forholdet mellom substansielle og prosedurale elementer i justice as fairness. Jeg gjør dette ved å sammenligne noen argumenter hos Rawls som ser ut til å være motstridende. Dette er Rawls påstand fra *A Theory of Justice* om at original posisjonen er et eksempel på ren prosedural rettferdighet og hans påstand om at public reason og overlappende konsensus krever at man begrenser diskusjonen angående de to rettferdighetsprinsippene, disse to momentene settes opp mot Rawls idee om refleksiv likevekt og hans svar til Jürgen Habermas, der han hevder at justice as fairness nødvendigvis vil inneholde substansielle elementer. Jeg hevder at de motstridende påstandene gir mening når man ser justice as fairness som et konstruktivistisk konsept om politisk rettferdighet.

Innhold

Del 1

1.1 Innledning

1.2 Behovet for et politisk konsept om rettferdighet

1.3 Et politisk konsept om rettferdighet

1.4 De omfattende doktrinene

1.5 Felles politiske holdninger og prinsipper fører til justice as fairness

1.6 Problemer med fundamentet for justice as fairness

1.7 Justice as fairness klargjort gjennom tankeeksperimentet original posisjonen

1.8 Innholdet i det politiske rettferdighets konsept; de to rettferdighetsprinsippene

Del 2

2.2 Andre del av political liberalism: Kravet om overlappende konsensus

Del 3

3.1 Innledning

3.2 To grunner: rettferdighetsprinsippene skal ikke vurderes mot våre holdninger og prinsipper

3.3 Et element av vurdering: refleksiv likevekt

3.4 Politisk konstruktivisme som forklarende

Del 4

4.1 Oppsummering

Del 1

1.1 Innledning

Den amerikanske filosofen John Rawls er best kjent for sine to hovedteorier; justice as fairness og political liberalism. Justice as fairness ble presenter i *A Theory of Justice* fra 1971 og har hatt stor gjennomslagskraft innen academia samt i politisk praksis. Den inneholder som et av hovedelementene et tankeeksperiment som gir en enkel og abstrakt tilgang til en klassisk filosofisk problemstilling. Tankeeksperimentet skal hjelpe oss til å besvare spørsmålet; hva kjennetegner rettferdig samhandling mellom borgere i en stat? Teorien political liberalism, fra boken med samme navn, som ble utgitt første gang i 1993, er en revidert og mer kompleks versjon av hva som kreves for at et samfunn med frie og likeverdige borgere skal kunne samarbeide i en demokratisk stat som er ordnet på et rettferdig vis. Enkelt forklart kan man si at der hvor justice as fairness fokuserer på de økonomiske og politiske rettighetene til borgerne, fokuserer political liberalism også på rettigheten til et verdinøytralt politisk system som tar hensyn til de ulike verdier og kulturelle grupper som eksisterer i et pluralistisk demokratisk samfunn. Sånn sett representerer Rawls første versjon av en teori om rettferdighet, justice as fairness fra *A Theory of Justice*, den klassiske linjen innen politisk filosofi hvor frihet og økonomi står sentralt, mens political liberalism er tilpasset de konfliktene som har fremstått som mest aktuelle og pressende i moderne tid.

John Rawls filosofi hører hjemme i en liberalistisk tradisjon. Det praktiske behovet for en stabil stat og en stabil lovgivning i et pluralistisk samfunn leder til en vesentlig konflikt sett med liberalistiske briller. Rawls problematiserer i *Political Liberalism* legitimiteten og stabiliteten ved en demokratisk stat hvis lovverk kommer i konflikt med de ulike borgernes fornuftige overbevisninger. Dette utgjør et åpenbart problem for enhver liberalist fordi grunntanken i liberalismen er at mennesket er grunnleggende fritt og at enhver påtvingelse eller forhindring av individets utfoldelse derfor er et onde som må kunne rettferdiggjøres for å kunne legitimeres. I følge filosofisk leksikon er liberalisme en politisk filosofi som fremhever verdien av det enkelte menneskes frihet, og at det er statens fundamentale oppgave å beskytte de enkelte menneskenes frihet mot overgrep (1996, s. 336). Spørsmålet for liberalistene blir da; hva kan legitimere en samfunnsorden og et politisk system som begrenser, krever handling og hindrer borgerne i sin naturgitte utfoldelse? Problemstillinger som dette, som oppstår på grunn av maktforholdet mellom stat og individ eller majoritet og minoritet, har vært de liberalistiske tenkernes hovedbeskjeftigelse innenfor politisk filosofi. Det vanlige svaret

fra liberalistene, siden det er de som stiller spørsmålet, har vært at den eneste samfunnsordningen som kan rettferdiggjøres på grunnlag av dette, er en stat med minimal makt over borgernes liv.

Hvorvidt John Rawls problematisering av denne situasjonen kan sies å stamme fra den liberalistiske hovedtesen er diskutabelt ettersom han i political liberalism heller presenterer problemstillingen som et spørsmål om stabiliteten ved samfunnet, det vil si et praktisk spørsmål. Dette vil jeg komme nærmere inn på senere, men kort fortalt henger det sammen med at Rawls mener at konseptet om rettferdighet som skal bli styrende for basisinstitusjonene i en stat må dannes fra delte offentlige politiske tanker og ikke en spesifikk religiøs, kulturell eller filosofisk tradisjon. Rawls sier; "Political liberalism, then, aims for a political conception of justice as a freestanding view." (PL, s. 10). Siden han vil unngå metafysiske og doktrinespesifikke antagelser i teorien political liberalism, unngår han å presentere slike problemstillinger som fundamentale liberalistiske problemstillinger. I stedet for presenteres det som et spørsmål om en rettferdig samfunnsorden som kan fungere stabilt over tid i et pluralistisk samfunn. Dette har sammenheng med hans mål som er presentere en politisk teori som forklarer hvordan man kan oppnå overlappende konsensus omkring et rettferdighetskonsept i et pluralistisk samfunn. Hvorvidt han hadde det klassiske liberalistiske problemet i tankene når han presenterte problemstillingen som et spørsmål om stabilitet er spekulativ og jeg vil ikke gå noe videre inn på dette. Men selv om han vil presentere et rettferdighetskonsept som er frittstående politisk konsept, anerkjenner han allikevel at justice as fairness er en del av en liberalistisk tradisjon og at innholdet i hans konsept om rettferdighet er et liberalistisk konsept. Justice as fairness, i betydningen de to rettferdighets prinsippene han foreslår, er et av flere liberalistiske rettferdighetskonsepter som han anser som aktuelle som samordningsprinsipp for basis strukturene i en demokratisk stat (Rawls, 1993, s. 156).

Det er ingen konflikt mellom teorien political liberalism, som forfester at et politisk konsept om rettferdighet må dannes fra offentlig delte og selvstendige politiske ideer, og hans formening om at borgerne vil støtte og enes om et rettferdighetskonsept som vil være liberalistisk i karakter. Han sier angående det politiske rettferdighetskonseptet han ser for seg i et demokratisk og pluralistisk velfungerende samfunn; "The political conceptions are seen as both liberal and selfstanding and not as comprehensive..." (Rawls, 1993, s.490). Jeg vil undersøke hvorvidt justice as fairness, og original posisjonen som er en hoveddel i teorien, på en enkel måte følger fra de kriteriene som Rawls hevder må være oppfylt for at rettferdighetskonseptet som det kommes frem til skal være et rent politisk konsept.

1.2 Behovet for et politisk konsept om rettferdighet

Når man innenfor filosofi diskuterer fundamentale spørsmål argumenteres det ofte for ulike abstrakte systemer, og ofte mangler det et felles rammeverk som muliggjør en vellykket systemsammenligning og konstruktiv diskusjon¹. Filosofiske vurderinger vil i enkelte situasjoner fortregne seg som vanskelige valg mellom ukompatible, men samtidig rasjonelle teorier som er indeterminerte av den kunnskapen vi besitter. Indeterminasjon gjelder ikke bare filosofiske teorier og systemer, det gjelder også systemer langs andre parametere, og dette henger sammen med en del av kritikken mot justice as fairness, fra *A Theory of Justice*, som Rawls aksepterte. Kritikken gikk ut på at teorien justice as fairness presenterte et forslag til hva som er rettferdig samhandling i et samfunn på samme måte som andre omfattende moralfilosofiske teorier gjør, som for eksempel utilitarismen, og at justice as fairness dermed bare er et av flere alternative systemer som konkurrerer om å være det ene sanne og moralsk riktige systemet, og presenterer derfor ingen endelig løsning på det politiske spørsmålet om rettferdighet.

I den senere boka *Political Liberalism* anerkjenner Rawls at justice as fairness ikke kunne redegjøre for hvordan et pluralistisk demokratisk samfunn kan være velordnet og stabilt, nettopp fordi det var en omfattende moralfilosofisk doktrine (1993, s. xvi). Den nye erkjennelsen kommer fra en ny forståelse av samfunnet, og en motivasjon om å; "... apply the principles of toleration to philosophy itself..." (Rawls, 1993, s. 154). Den nye erkjennelsen er at en pluralitet av verdisystemer og fornuftige omfattende doktriner er en naturlig del av et demokratisk samfunn. Derfor vil et politisk system som er dannet på grunnlag av et spesifikt filosofisk moralsystem ikke kunne fungere samlende i et demokratisk samfunn (Rawls, 1993, s. xvi-xvii). Derfor utvikler han en teori om et politisk fundamentert rettferdighetskonsept i political liberalism. Kjerneideen i political liberalism er at man kan danne et konsept om rettferdighet, fra et nøytralt utgangspunkt, og det vil si fra underliggende politiske verdier og holdninger som man finner i en demokratisk offentlig kultur.

På grunnlag av den nye erkjennelsen oppstår det en ny målsetning, som er å vise hvordan et demokratisk og pluralistisk samfunn bestående av frie og likeverdige borgere kan komme frem til enighet angående hva som vil være en rettferdig måte å ordne samfunnet på, og samtidig sørge for at dette samfunnet er stabilt og velfungerende over tid (Rawls 1993, s. 3-4). Fordi, for å oppnå

---

¹ Med unntak av livsverden/common sense. Det vil si; våre mer eller mindre gitte intuisjoner, dommer, formeninger etc. Ofte vil det være slik at holdninger og moralske intuisjoner, som det i stor grad er universell enighet om, fungerer som rammeverk for sammenligning mellom ulike moral eller politiske filosofiske systemer. Rawls viser til dette når han sier at religiøs toleranse og fordømmelse av slavehold er "...provisional fixed points that it seems any reasonable conception must account for." (1993, s. 8).

stabilitet i et samfunn preget av pluralisme må borgerne og de fornuftige omfattende doktrinene som eksisterer i dette samfunnet kunne enes om et felles politisk konsept om rettferdighet. Derfor blir det viktig at et politisk konsept om rettferdighet, som det skal oppnås enighet om, ikke er et eksempel på en omfattende liberalistisk doktrine, men isteden at; "... justice as fairness is presented from the outset as a political conception of justice." (Rawls, 1993, s. xvii). I følge Rawls er denne betingelsen et av tre karakteristiske kjennetegn på et politisk konsept om rettferdighet.

1.3 Et politisk konsept om rettferdighet

Et politisk konsept om rettferdighet fortjener tittelen politisk hvis det oppfyller tre kjennetegn. Det første kjennetegnet er at det moralske konseptet, for det er et moralsk konsept, skal gjelde for de politiske, sosiale og økonomiske institusjonene i samfunnet. Disse utgjør det han kaller basisstrukturene eller institusjonene i samfunnet. Selv om det politiske konseptet er et moralsk konsept, blant annet fordi det forfekter politiske verdier, er det ikke dermed sagt en moralsk omfattende doktrine. Grunnen til dette er at det politiske konseptet og verdiene gjelder for et mer snevert område enn de omfattende doktrinene, de gjelder bare for den politiske sfæren, det vil si for basisstrukturene i samfunnet (Rawls, 1993, s. 13). Rawls sier; "...a political conception of justice differs from many moral doctrines, for these are widely regarded as general and comprehensive views." (1993, s. 13). Tanken til Rawls er at det politiske konseptet anerkjenner politiske verdier og dygder og krever absolutt ingenting annet fra de andre deler av livet til borgerne. Det andre kjennetegnet på et politisk konsept om rettferdighet er at konseptet presenteres som frittstående fra enhver omfattende doktrine. Dette vil sørge for at felles politiske verdier er verdier som borgerne fra ulike fornuftige doktriner kan enes om. Det tredje kjennetegnet på et politisk konsept om rettferdighet er at et politisk konsept om rettferdighet får innholdet sitt eksklusivt fra fundamentale ideer som er en implisitt del av den offentlige politiske kulturen i et demokratisk samfunn (Rawls, 1993, s. 12-14). Som jeg har nevnt tidligere, political liberalism hevder at den eneste måten å oppnå et velfungerende samfunn som er styrt av et felles konsept om rettferdighet i et pluralistisk demokratisk regime er å la det politiske konseptet dannes fra de felles politiske tankene og ideene som eksisterer i samfunnet, og ikke danne det fra eksisterende tradisjonelle politiske, religiøse doktriner. Rawls fronter i *Political Liberalism* tanken om et rent politisk fundamentert konsept om hva som er rettferdig samhandling. Dette vil være et konsept som alle borgere kan akseptere og støtte uansett tilhørighet til ulike religiøse, kulturelle, filosofiske doktriner. Dette er muliggjort fordi; 1) Rettferdighetskonseptet gjelder bare basis institusjonene, ikke andre deler av samfunnet eller borgernes liv, 2)

Rettferdighetskonseptet er doktrinenøytralt, så det oppstår ingen åpenbar konflikt mellom konseptet og doktrinene og 3) Innholdet i konseptet bygger på implisitte holdninger i den offentlige politiske kulturen i et demokrati. Dette gjør konseptet politisk fundamentert. Bare dette muliggjør et velfungerende samfunn, som er stabilt og på korrekt måte styres av et felles og politisk underbygd rettferdighetskonsept.

1.4 De omfattende doktrinene

Altså, det politiske konseptet om rettferdighet skal presenteres som et selvstendig politisk konsept som ikke bygger på et eksisterende moralsk, filosofisk, religiøst, eller kulturelt system. Slike verdisystemer kaller han enten omfattende eller delvis omfattende doktriner, alt ettersom hvor mange av de ikke-politiske verdiene og dygdene som bestemmer hva som er av verdi i de menneskers liv de omfatter (Rawls, 1993, s. 13). Han hevder at pluralisme og fornuftige omfattende doktriner er et naturlig og ønskelig resultat av den menneskelige fornuft som virker i et demokratisk samfunn. Han sier at; "...they are in part the work of free practical reason within the framework of free institutions." (1993, s. 37). Demokratiske samfunn er samfunn som naturlig er preget av pluralisme, og det vil si at de inneholder mange ulike doktriner som både er fornuftige og ufornuftige. Rawls antar at en stor del av de omfattende doktrinene er fornuftige, dette bygger i hovedsak på at de allerede eksisterer i et demokratisk samfunn og dermed viser fornuftig og samhandlende oppførsel. I stor grad unngår Rawls å gi en stringent definisjon av hva det vil si at en doktrine er fornuftig. Han hevder at en doktrine er fornuftig når den omfatter de ulike aspektene ved det menneskelige liv, på en koherent og konsistent måte. At den organiser verdiene i et rangeringssystem og dermed utviser praktisk fornuft. At den ikke er uforanderlige, men forandring skjer ved evolusjon og ikke revolusjon (Rawls, 1993, s.59). Han sier eksplisitt at han vil unngå å utelukke doktriner uten sterke grunner (Rawls, 1993, s. 59).

Han gir også en annen forklaring på fornuftige doktriner. I tillegg til en minimal beskrivelse av de fornuftige doktrinene, sier han at fornuftige doktriner er doktriner som man kan antas holdes av fornuftige personer, og at fornuftige personer; "... see that the burdens of judgement set limits on what can be reasonably justified to others, and so they endorse some form of liberty of conscience and freedom of thought." (Rawls, 1993, s. 61). Fornuftige og rasjonelle mennesker, som man kan anta holder fornuftige doktriner, anerkjenner visse rasjonelle og fornuftige begrensinger. Disse anerkjente begrensingene er kilden til diskusjon mellom fornuftige mennesker, til forskjell fra diskusjoner på irrasjonelt grunnlag. De rasjonelle og fornuftige begrensingene som Rawls nevner er

blant annet; indeterminering av data, ulik verdirangering, uspesifikke konsepter etc. (1993, s. 56). Dette er naturgitte begrensinger på vår fornuft, som gjør at vi danner ulike oppfattninger, og kommer fram til ulike, men allikevel rasjonelt kompatible holdninger og verdisystemer. De rasjonelle begrensinger forhindrer enighet om hva som er sant, om hva som har verdi, om hvordan verdiene er rangert og skaper dermed ulikheter og forskjellige omfattende doktriner i et demokratisk samfunn. På grunnlag av dette anerkjenner de rasjonelle borgerne at man ikke la en omfattende doktrine, med sin spesifikke sannhetsversjon, eller et konsept som vil utøve en lignende funksjon, diktere hva som skal være et felles politisk konsept som skal bestemme hvordan basis institusjonene i samfunnet skal ordnes for å være rettferdige. Tanken til Rawls er at fornuftige mennesker, som holder fornuftige doktriner, er mennesker som anerkjenner at det eksisterer rasjonelle og fornuftige byrder som forhindrer avgjørelser på grunnlag av sannhet, og på bakgrunn av denne erkjennelsen ikke presser sin doktrine på fellesskapet og den politiske sfæren (1993, s. 60-61). Hvis man er fornuftig så følger erkjenner man at det som er felles må danne grunnlaget for den politiske sfære, for basis strukturene, gitt aksepteringen av de rasjonelle og fornuftige begrensingene på vår fornuft.

Anerkjennelsen av at vi har fornuftsbegrensinger gjør også at rasjonelle borgere vil se begrensinger på den politiske makten man legitimt kan utøve ovenfor andre (Rawls, 1993, s. 137). Rasjonelle mennesker vil også godta en begrensing på hva som vil være akseptabelt resonering og relevant i en diskusjon angående basis institusjonene, mener Rawls. Rawls anser at de fornuftige borgerne vil erkjenne at de bare kan utøve sin makt på en måte som de antar de kan rettferdiggjøre ovenfor andre borgere. Og siden det som er felles er politiske verdier, bør de bare rettferdiggjøre sine oppfattninger om basis strukturene i samfunnet gjennom felles verdiene og felles aksepterte resonnementer (Rawls, 1993, s. 214). I følge Rawls er dette en av to essensielle deler i konseptet fornuftig.

De andre nødvendige delen i konseptet fornuftig, er at man er fornuftig hvis man ønsker å samhandle med andre på rettferdige betingelser. Rawls sier; "Persons are reasonable in one basic aspect when, among equals say, they are ready to propose principles and standards as fair terms of cooperation and to abide by them willingly, given the assurance that others will likewise do so." (1993, s. 49). For Rawls er det åpenbart at alle fornuftige mennesker vil ønske å oppfylle et krav om reciprocitet, det vil si at; "...they are prepared to offer one another fair terms of social cooperation (defined by principles and ideals) and they agree to act on those terms, even at the cost of their own interests in particular situations, provided that others also accept those terms. For those terms to be fair terms, citizens offering them must reasonably think that those citizens to whom such terms are offered might also reasonably accept them." (1993, s. xlii). Rawls syn på fornuftige mennesker er at vi

har en moralsk sensibilitet, vi er verken altruistiske eller rent egoistiske, men vi ønsker å samarbeide på med andre under rettvise betingelser (1993, s. 50-51) Fornuftige mennesker i den første betydningen, som mennesker som anerkjenner at det finnes rasjonelle begrensinger, vil være tolerante og holde en pluralitet av omfattende doktriner som et naturlig resultat av fornuft og rasjonalitet i et fritt samfunn. Vi vil anerkjenne at vi ikke skal presse vår doktrines holdninger på fellesskapet. Fornuftige mennesker i den andre betydningen, uttrykker et ønske om å samarbeide på et rettferdig vis med de andre borgerne i samfunnet.

En liten oppsummering; Rawls går ut ifra at det pluralistiske demokratiske samfunnet består av flere omfattende doktriner, og ikke bare det, men flere fornuftige omfattende doktriner. Siden vi mennesker er fornuftige personer erkjenner vi at det finnes mer enn en fornuftig omfattende doktrine, dette medfører at vi må innta en viss holdning til hvilke verdier og prinsipper som kan inkluderes i basis institusjonene og staten. Rawls hevder at; "There is no reason, then, why any citizens, or association of citizens, should have the right to use the state's police power to decide constitutional essentials or basic questions of justice as that persons', or that association's, comprehensive doctrine directs." (1993, s. 62). På bakgrunn av at vi lever i et samfunn med flere fornuftige omfattende doktriner presenterer Rawls ideen om en selvstendig politisk teori om politisk rettferdighet. Dette er grunnlaget for den utbyggingen og revisjonen han gjør i *Political Liberalism*. Han sier; "Political liberalism, then, aims for a political conception of justice as a freestanding view. It offers no specific metaphysical or epistemological doctrine beyond what is implied by the political conception itself." (Rawls, 1993, s.10). Dette er et fint mål, og til nå har vi vært gjennom noen nødvendige kjennetegn på hva som kreves av et rent politisk konsept om rettferdighet og vi har sett hva som begrunner fornuftige omfattende doktriner, og hva disse forutsetter av samfunnet og borgerne. Men hvordan kan borgerne i et pluralistisk samfunn komme fram til et felles politisk konsept om rettferdighet, det vil si et konsept man kan enes om på tvers av kulturelle, økonomiske, religiøse forskjeller uten å inkludere noen metafysiske teser som virker utelukkende på enkelte? Rawls hevder at hans teori justice as fairness viser hvordan enighet om et rettferdighetskonsept kan oppnås.

1.5 Felles politiske holdninger og prinsipper fører til justice as fairness

Rawls besvarer spørsmålet ved å la konseptet om rettferdighet som borgerne skal enes om dannes fra prinsipper og holdninger som ligger implisitt i den offentlige kulturen i et konstitusjonelt demokrati (1993, s. 14-15). Som du husker mente Rawls at dette var et av kjennetegnene på et rent

politisk konsept om rettferdighet. Rawls teori justice as fairness oppfyller alle de tre kjennetegnene på et rent politisk konsept. Det andre kravet, at rettferdighetskonseptet skal være frittstående, er et negativt krav og gir liten informasjon om hva konseptet skal inneholde, og det første kravet sier at rettferdighetskonseptet må gjelde for samfunnets basisstrukturer. Mesteparten av innholdet i det politiske rettferdighetskonseptet kommer derfor fra det tredje kravet. At prinsippene og holdningene som finnes i en offentlig demokratisk kultur, skal sørge for innholdet i rettferdighetskonseptet.

Det som skal bli et politisk konsept om rettferdighet som alle borgere kan ens om, tar som utgangspunkt prinsipper og holdninger som ligger implisitt i en offentlig demokratisk kultur. Men dette er ingen enkel oppgave, for Rawls antar at det vil være uenigheter selv blant de underliggende og fundamentale prinsippene i samfunnet. Han sier; "The public political culture may be of two minds at a very deep level. Indeed, this must be so with such an enduring controversy as that concerning the most appropriate understanding of liberty and equality." (Rawls, 1993, s. 9). Rawls hevder at vi må anta at det vil være uenighet angående de fundamentale politiske holdningene i den politiske kulturen. Derfor er han i første hånd på utkikk etter en metode som lar oss organisere disse prinsippene og holdningene, slik at de lettere kan vurderes opp mot hverandre. Han sier; "...if we are to succeed in finding a basis for public agreement, we must find a way of organizing familiar ideas and principles into a conception of political justice that expresses those ideas and principles in a somewhat different way than before." (Rawls, 1993, s. 9). Hvis vi skal oppnå en enighet om samfunnets basisstruktur så må vi finne en metode som muliggjør sammenligning og vurdering av de fundamentale prinsippene og ideene som finnes implisitt i samfunnets offentlige kultur (Rawls, 1993, s. 8-9).

Rawls mener at justice as fairness benytter en slik organiserende metode når den tar en viss samfunnsmodell som utgangspunkt. Samfunnsmodellen er; et rettvist system av samarbeid mellom frie og likeverdige personer, som velvillig samarbeider i et lukket samfunn over et helt liv (1993, s. 9). Den organisatoriske metoden, den ideelle samfunnsmodellen, tar han fra de underliggende holdningene og prinsippene i den offentlige politiske kulturen. Rawls sier; "... justice as fairness uses as basic organizing ideas certain fundamental ideas that are political." (Rawls, 1993, s. 100). Samfunnsmodellen vil være en metode som lar oss organisere og sammenligne ulike fundamentale prinsipper som ligger implisitt i den offentlige kulturen i et demokratisk samfunn. Han benytter denne samfunnsmodellen som modell for de strukturelle elementene i original posisjonen. Jeg oppfatter det slik at han mener at hans hypotetiske tankeeksperiment reflekterer elementene i den idealiserte samfunnsmodellen, og lar oss oppnå den rette mengden av abstraksjon. Dette forenkler det kompliserte valget av et rettferdighetskonsept. Den organiserende metoden er original

posisjonen, men den er også justice as fairness, for elementene i original posisjonen reflekterer det som tas som fundamentalt i justice as fairness.

Det organisatoriske grepet, samfunnsmodellen, inneholder noen substansielle påstander. En av påstandene er at vi må forutsette at det foregår rettvise samarbeid. Dette bruker Rawls som begrunnelse for å forutsette at personene innenfor samfunnet er fornuftige og rasjonelle, og at de dermed anerkjenner reciprocity kravet. Han mener at det faktisk er borgerne er fornuftige og rasjonelle er en nødvendig del av innholdet i forestillingen om et system av rettvise samarbeid (Rawls, 1993, s. 49-50). Det vil si at hvis vi ønsker å finne et politisk konsept om rettferdighet som skal strukturere rettvise samarbeid mellom likeverdige og frie borgere, så følger det at borgerne er fornuftige og anerkjenner kravet om reciprocity. Når samhandlingen gjelder i samfunnet som helhet, innebærer at de som samhandler er fornuftige og rasjonelle (Rawls, 1993, s. 16). Dette sies eksplisitt her; "Cooperation involves the idea of fair terms of cooperation: these are the terms that each participant may reasonably accept, provided that everyone else likewise accepts them. (Rawls, 1993, s. 16). En annen del av innholdet i samfunnsmodellen, eller det organisatoriske grepet, er at samarbeid skjer mellom frie og likeverdige personer. Han hevder at grunnen til at vi kan forutsette at borgerne er frie og likeverdige er at siden vi vurderer de implisitte holdningene innenfor et samfunn med demokratiske tradisjoner kan vi tilside se holdninger som for eksempel ønsker et institusjonelt hierarkisk samfunn, og gå ut ifra at borgerne mener at alle personer er frie og likeverdige (Rawls, 1993, s. 15-16).

1.6 Problemer med fundamentet for justice as fairness

Det kommer kanskje ikke som en overraskelse, men jeg mener at det er problemer med det som tas som fundamentet i justice as fairness. Det problematiske er forholdet mellom utgangspunktet i political liberalism og de strukturelle elementene i justice as fairness. For det første er slutningen til den idealiserte samfunnsmodellen, det organisatoriske grepet, fraværende. For det andre bruker Rawls innholdet i det organisatoriske grepet som utgangspunkt for konseptuelle resonneringer og fundamentale antagelser, som deretter blir overført til strukturen eller rammen for debatten. Hvis han ønsker å lage en metode som lar oss vurdere samfunnets fundamentale implisitte holdninger og prinsipper angående rettferdighet, hvorfor bruker han først enkelte av de implisitte holdningene til å begrense og lage en ramme for diskusjonen? Hvorfor skal allmennheten, og ikke minst andre debattanter på dette området, godta akkurat dette fundamentet som rammeverket for diskusjonen, når det som skal diskuteres er et såpass fundamentalt konsept som politisk rettferdighet?

Utgangspunktet for prosjektet er et samfunn med en demokratisk kultur, et samfunn med en tradisjon for konstitusjonelt demokrati. Rawls sier; "We start, then, by looking to the public culture itself as the shared fund of implicitly recognized basic ideas and principles." (1993, s. 8). Vi tar utgangspunkt i dette samfunnet for å finne politiske prinsipper og holdninger som alle kan enes om. Men siden vi kan forutsette at det vil være uenighet om selv de dypeste fundamentale ideene og prinsippene i samfunnet, så trenger vi en organiserende metode for vurdering. Hos Rawls er dette det organisatoriske grepet; "... that of society as a fair system of cooperation over time, from one generation to the next..." (1993, s. 14). Dette organisatoriske grepet, blir så etterfulgt av to andre fundamentale ideer som eksisterer i samfunnet; at borgerne er frie og likeverdige, og at velfungerende samfunn er et samfunn som blir regulert av et politisk konsept om rettferdighet (Rawls, 1993, s. 14). Til sammen skal dette utgjøre de fundamentale prinsippene som Rawls antar kan legge grunnlaget for innholdet i et politisk konsept om rettferdighet. Dette konseptet vil være politisk fordi det opprinnelig stammer fra en offentlig politisk kultur i et demokratisk samfunn. De fundamentale antagelsene føre til innholdet i det som blir et politisk konsept om rettferdighet, og det politiske konseptet kan dermed støttes av alle fornuftige omfattende doktriner, på den måten sørge for overlappende konsensus. (Rawls, 1993, s. 15). Problemet, slik jeg ser det, er at noen av de implisitte holdningene og prinsippene som tas fra samfunnets offentlige kultur benyttes som en plattform som lar Rawls resonere videre angående hva vi kan ta som fundamentalt. Dette vil si at på det grunnleggende stadiet der holdninger og prinsipper i kulturen skal vurderes, er det noen holdninger som allerede har etablert strukturen rundt vurderingsprosessen. Rawls argumenter fra implisitte prinsipper og holdninger i den offentlige kulturen i et demokratisk samfunn, men han bruker disse holdningene i dobbelt, det vil si i to omganger. Først for å danne en organiserende metode, som han konseptuelt resonerer videre på, og så i andre omgang får representantene lov til å vurdere disse implisitte prinsippene og holdningen opp mot hverandre.

Når Rawls fokuserer på konseptet samarbeid, som er en del av det organisatoriske grepet, danner han konsepter som senere brukes som begrensinger i original posisjonen. Tanken om rettvis samarbeid var et av elementene i det organisatoriske grepet, som skulle gjøre det enklere å vurdere ulike prinsipper og holdninger i samfunnet. Rawls tar for seg konseptet samarbeid i samfunnsmodellen og han resonerer seg fram til at dette konseptet innebærer ideen om rettvise betingelser for samarbeid og ideen om reciprocity (1993, s. 16). Som nevnt tidligere, borgere som oppfyller kravet om reciprocity ønske å samarbeide med andre borgere i en rettvist setting. Rawls hevder at konseptet samarbeid inkluderer konseptet rettvist samhandling. På grunnlag av dette

resonerer han at hvis borgene har evnen til rettvise samhandling, så kan man forvente at borgerne har visse mentale egenskaper. Vi kan ta for gitt at de har visse mentale egenskaper som sørger for denne rettvise samhandling. Dette resonnementet fører til påstanden om at borgerne har to relevante moralske egenskaper; for det første, en evne til å anerkjenne rettferdighet og for det andre, en evne til å forsøke å oppnå det man oppfatter som goder (Rawls, 1993, s. 19). På dette viset bygger Rawls begrensingene i original posisjonen, fra konseptuelle resonnementer på grunnlag av innholdet i det organisatoriske grepet og noen fundamentale konsepter.

I *Political Liberalism* innfører Rawls flere nye konsepter som skal forklare hvordan et samfunn preget av pluralisme kan være et velfungerende stabilt samfunn bestående av frie og like borgere som samarbeider. Blant annet; rasjonalitet (en evne til å oppfatte goder), fornuft (evne til å samarbeide på likevilkår, samt en evne til å anerkjenne byrdene ved dommer), borgerne som frie og like mye verdt, samfunnet som velfungerende hvis alle styres etter ett felles politisk konsept, overlappende konsensus, public reason etc. Poenget med min innvending er at enkelte av disse konseptene tas som fundamentale, mens enkelte er konseptuelt resonert fra innholdet i det organisatoriske grepet. Dette stemmer ikke med det faktum at det organisatoriske grepet originalt ble innført av Rawls for å sammenligne og vurdere prinsipper og holdninger det var uenighet om i et demokratisk samfunns offentlige kultur. Derfor synes jeg han fører oss noe bak lyset. Også innholdsmessig kan man problematisere enkelte konseptuelle slutninger. Rawls hevder at samhandling krever koordinering, ikke fra en sentral kilde, men fra fellesskapet og at samarbeid krever rettvise betingelser, og at dette betyr at alle; "... who do their part as the rules and procedure require, are to benefit in an appropriate way as assessed by a suitable benchmark of comparison." (Rawls, 1993, s. 16). Denne oppfatningen om hva konseptet samarbeid innebærer passer bra med rettferdighetskonseptet som Rawls senere presenterer som utfallet av original posisjonen. Men dette er ikke nødvendigvis slik alle forstår samarbeid. Konseptet samarbeid kan bety; handling gjort sammen ut i fra aksepterte og erkjente regler. Det er ingen nødvendighet at konseptet samarbeid må innebære de egalitære nyttegjengende momentene som Rawls fokuserer på. Hvis han ønsker å besvare et av de fundamentale spørsmålene i samfunnet, så gjør han noen grep som gir svaret på det fundamentale spørsmålet mindre universell slagkraftig enn det det potensielt kunne ha hatt.

1.7 Justice as fairness klargjort gjennom tankeeksperimentet original posisjonen

Et av grepene i teorien justice as fairness er tankeeksperimentet original posisjonen. Som nevnt tidligere oppfattet jeg det slik at han tenker seg det hypotetiske tankeeksperimentet som

reflekterende for de fundamentale elementene i den idealiserte samfunnsmodellen, og at tankeeksperimentet lar oss oppnå den rette mengden av abstraksjon som forenkler det kompliserte valget av et rettferdighetskonsept. Original posisjonen er hovedelement i justice as fairness fra *A Theory of Justice*, og den er i følge Rawls selv stort sett uforandret i den reviderte og mer omfattende teorien political liberalism, derfor vil jeg ta utgangspunkt i denne siste versjonen.

Tankeeksperimentet original posisjonen er ment for oss, som lesere av John Rawls filosofi. Det er en hypotetisk metode som gir oss et praktisk svar på det fundamentale spørsmålet om hva som sikrer rettferdig samhandling mellom likeverdige og frie borgere i en stat. Vi skal sette oss inn i en hypotetisk valgsituasjon, der vi representerer oss selv eller en gruppe i samfunnet og hvor vi skal delta i et valg sammen med de andre borgerne angående hvilket rettferdighetskonsept som skal styre basisstrukturene eller institusjonene i samfunnet. Det fundamentale spørsmålet som skal besvares, og slik han formulerer det i political liberalism er; "... what is the most appropriate conception of justice for specifying the fair terms of social cooperation between citizens regarded as free and equal, and as fully cooperating members of society over a complete life, from one generation to the next?" (Rawls, 1993, s. 3). Dette skal vi, gjennom våre representanter, ta stilling til i samfunnskontrakten.

Tankeeksperimentet fungerer som et verktøy som viser oss hvilket rettferdighetskonsept som sørger for rettviss samhandling i et samfunn som er lukket og består av likeverdige og frie borgere (Rawls, 1993). Rawls sier; "...the fair terms of social cooperation are conceived as agreed to by those engaged in it... But their agreement, like any other valid agreement, must be entered into under the appropriate conditions." (1993, s.23). Første påstand viser til noe jeg allerede har nevnt; at dette er en samfunnskontrakt teori. Deltakerne i samhandlingen er de samme som skal avgjøre reglene for samhandlingen. Rawls forklarer hva en samfunnskontrakt er; Det er en hypotetisk enighet mellom alle medlemmene i samfunnet, og kontrakten gjelder dem som borgere og ikke som individer med spesielle posisjoner eller roller i samfunnet. (1993, s. 258). Han mener også en samfunnskontrakt ala justice as fairness også innebærer at deltagerne må tas som frie og likeverdige moralske personer, og at innholdet av avtalen er prinsipper som skal regulere basis strukturen i samfunnet (Rawls, 1993, s. 259). Hans kontraktteori er forskjellig fra det han kaller libertarianism. Han hevder at libertarianism presenterer en kontrakt som; "...is not a *social* contract theory at all." (Rawls, 1993, s. 265).

Vesentlige forskjeller mellom disse to typene av samfunnskontrakt, slik han ser det, er at libertarianism ser staten som en privat assosiasjon, og anser deltagerne som frie til å enten forlate eller bli medlem av samfunnet. Han sier at libertarianism har et syn som tilsier at; "No one can be compelled to enter into such an agreement and everyone always has the option of becoming an

independent..." (Rawls, 1993, s. 265). Rawls anser dette som en urimelig holdning og utgangspunkt for en samfunnskontrakt. Rawls vil finne de rettferdige betingelsene for samarbeid, og han mener at dette krever at utgangspunktet er at samfunnet er et lukket system. Jeg vil ikke gå noe videre inn på dette. I andre påstand i sitatet hevder Rawls at samfunnskontrakten ikke er gyldig uten at noen betingelser er oppfylt. Det er en vanlig antagelse at en kontrakt for å være gyldig må ha blitt inngått mens visse krav var oppfylt. Men hva skal bestemme og rettferdiggjør betingelsene for samhandlingen i kontraktsituasjonen?

I original posisjonen består deltagerne i den hypotetiske kontraktsituasjonen av representanter som skal velge en samfunnsorden, et rettferdighetsprinsipp som bestemmer hvordan basis institusjonene i samfunnet skal fungere, men dette valget skal representantene gjøre bak det Rawls kaller "et slør av uvitenhet". Det betyr at representantene får minimal informasjon om hvem de representerer i samfunnet. Ingen av representantene vet hvor de befinner seg økonomisk, kulturelt, intellektuelt etc. Ingen vet hvilken religiøse, kulturelle eller moralske doktriner de tilhører, ei heller hvilket kjønn eller hvilken etnisk gruppering de tilhører. Disse betingelsene skal sikre en rettferdig situasjon for alle parter. Det er da naturlig å spørre hva som begrunner eller rettferdiggjør akkurat denne mangelen på informasjon? Rawls sier; "...viewing the original position as a device of representation: it models what we regard - here and now - as fair conditions under which the representatives of free and equal citizens are to specify the terms of social cooperation in the case of the basic structure of society..." (1993, s. 25-26). Det som begrunner mangelen på kunnskap og informasjon i valgsituasjonen er at vi per i dag regner disse egenskapene som urelevant og urettvise elementer i en kontraktinngåelse angående hvilket rettferdighetskonsept som skal ligge til grunn for basis institusjonene i samfunnet. Det vil si at Rawls hevder at det er allment oppfattet i et demokratisk samfunn at en rettferdig situasjon for avtaleinngåelse, angående det politisk styrende rettferdighetskonseptet samfunnet, krever fravær av økonomiske, kulturelle, religiøse etc. forskjeller. Her også tar han utgangspunkt i de implisitte offentlige politiske prinsippene og holdningene som finnes i kulturer med en demokratisk tradisjon, slik som han gjorde når han skulle danne en idealisert samfunnsmodell som grunnlag for diskusjonen.

Som sagt er originalposisjonen reflekterende for de fundamentale elementene i samfunnsmodellen og begrensingene i original posisjonen er rettferdige fordi; "...we appeal to the fundamental idea of equality as found in the public political culture of a democratic society..." (Rawls, 1993, s. 79). I følge Rawls tilsier dette at borgerne er like; "...in virtue of possessing, to the requisite minimum degree, the two moral powers, and the other capacities that enable us to be normal and fully cooperating members of society." (1993, s. 79). Rawls konseptuelle antagelser om at mennesker som kan

samarbeide, nødvendigvis må ha to moralske egenskaper reflekteres i original posisjonen gjennom at representantene er symmetrisk stilt i forhold til hverandre.

Videre sier Rawls at betingelsene er rettferdige fordi det er samfunnets politiske, eller samordnende system som skal velges, og alle er likeverdige i respekt av å være borgere, er det viktig at ingen av de elementene som skiller oss fra hverandre får innflytelse på det politiske område. Jeg er usikker på om han presenterer dette som en forklaring på våre antagelser, eller om han foreslår dette som en rettferdiggjørelse av betingelsene. Men uansett, det politiske området er et område som tilhører alle like mye, dvs. alle er like mye verdt. Dermed er borgerskapet en egenskap som tilhører alle borgere av en demokratisk stat likt, og er den eneste egenskapen som er relevant ved valget av et politisk rettferdighets konsept (Rawls, 1993, s. 79). Selv om dette gjelder representantene, og ikke oss som personer, så viser det noe om vårt forhold til egenskapen borgerskap. Dette bidrar til en utspalting av det politiske området, den politiske identiteten og borgerskapet i forhold til de andre elementene som inngår i livet, elementer som for mange allerede omfattes av en omfattende doktrine. Problemene som oppstår på grunnlag av denne mulige rollekonflikten forsøker Rawls å løse med et krav om overlappende konsensus. Dette kommer jeg tilbake til.

Det finnes også kritiske elementer i denne delen av argumentasjonen og disse er forbundet med de kritiske elementene i forrige del av argumentasjonen. Grunnen til dette er så klart at de strukturelle delene i original posisjonen reflekterer de antagelsene som Rawls gjorde i starten av justice as fairness. En kritikk kan være at original posisjonen er for oppkonstruert til å oppfattes som bindende, samt at deler av den informasjonen som blir holdt tilbake i "uvitenhetens slør" ikke vil oppfattes som rettvist å holde tilbake. Man kan hevde at økonomiske forskjeller bygger på mentale eller fysiske forskjeller man har gjort seg fortjent til, og ikke bare er født med, og at dette er en relevant del av individer som ikke blir representert, og dermed ikke tatt hensyn til i original posisjonen. Forandringer i betingelser i original posisjonen vil muligens forandre hvilket samfunnssystem som blir valgt av representantene. Som sagt hevder Rawls at de rettferdige betingelsene bygger på prinsipper og holdninger som er en del av de offentlige politiske holdningene i vårt demokratiske samfunn, og han har ingen mulighet til å bygge en rettferdiggjørelse av betingelsene i original posisjonen ut fra et spesifikt moralsk grunnlag, eller en omfattende moralteori hvis han ønsker å oppnå målet sitt; som er å danne et frittstående autonomt politisk konsept om rettferdighet som ulike borgere og ulike fornuftige omfattende doktriner kan enes om. Men ved å vise til antagelser som ligger implisitt i en demokratisk kultur, og at original posisjonen reflekterer disse, kan han delvis vellykket besvare denne kritikken samtidig som han ikke utelukker overlappende konsensus om det politiske konseptet.

Men spørsmålet er om han kan rettferdiggjøre de elementene som tas for gitt i original posisjonen? Det er viktig å huske på at original posisjonen reflekterer elementene i den idealiserte samfunnskontrakten, samt de to andre fundamentale ideer som eksisterer i samfunnet; at borgerne er frie og likeverdige, og at velfungerende samfunn er et samfunn som blir regulert av et politisk konsept om rettferdighet (Rawls, 1993, s. 14). Dette vil tilsa at Rawls sannsynligvis anser tankeeksperimentet som det organisatoriske grepet som lar oss sammenligne og vurdere ulike prinsipper og holdninger som er en del av den implisitte politiske kulturen i et demokratisk samfunn. Han hevder at representantene skal vurdere blant ulike politiske systemer og prinsipper som skal organisere samhandlingen i samfunnet. Men siden Rawls allerede har benyttet seg av konseptuelle resonnementer som har gitt antagelser og betingelser som reflekteres i måten original posisjonen er satt opp, vil denne kontraktsituasjonen, valget av rettferdighetsprinsipper, for enkelte ikke være tilstrekkelig universelt og eksternt. For enkelte vil denne kontraktsituasjonen oppfattes som en intern kontraktsituasjon. I følge Rawls mente Jürgen Habermas at hans teori er en prosedural doktrine som lar innholdet i enighet blir bestemt i en faktisk fri diskusjon til forskjell fra justice as fairness. (Rawls, 1993, s. 380). I original posisjonen foregår diskusjonen innenfor et rammeverk hvis betingelser ikke alle vil akseptere, men som de må godta hvis de vil være med å diskutere hvilket rettferdighetsprinsipp som skal ligge til grunn for basis strukturene i samfunnet.

1.8 Innholdet i det politiske rettferdighets konsept; de to rettferdighetsprinsippene

I original posisjonen stiller representantene uten å vite hvilken posisjon de innehar i samfunnet, de er symmetrisk stilt i forhold til hverandre, og de skal velge en av de flere kjente politiske systemene vi har, med tanke på; "... to advance the determinate conceptions of the good of the persons they represent." (Rawls, 1993, s. 318). Representanten bør ses som en enkel menneskemodell, en rasjonell aktør som er ute etter å sikre den de representerer best mulig betingelser og goder i samfunnet. Det faktum at representantene er en enkel rasjonell menneskemodell som bare ønsker det beste for den eller de den representerer reflekterer den ene moralske egenskapen ved mennesket, at borgere er rasjonelle, mens de strukturene og begrensingene som sørger for at representantene velger under en rettvis kontraktsituasjon reflekterer at borgerne styres etter reciprocity og den andre moralske egenskapen, fornuft (Rawls, 1993, s. 103-104). Dette er grunnelementene, og jeg skal ikke gjennomgå noen av detaljene ved original posisjonen. Dette er en hypotetisk situasjon, men sett at man gjennomfører tankeeksperimentet original posisjonen, samtidig som man godtar de begrensingene som Rawls presenterer, så foreslår justice as fairness

hvilket rettferdighetskonsept som vil bli valgt blant de ulike samfunnsordningene. Rawls mener at gitt betingelsene kommer representantene til å velge disse to rettferdighets prinsipper, eller noe som ligner, som blir styrende for basis institusjonene i samfunnet:

1. Alle borgere har lik rett til et adekvat skjema av like basisfriheter, gitt at innholdet i dette skjemaet er kompatibelt med et likt skjema for alle, og at i dette skjemaet er det like politiske rettigheter, og bare disse rettighetene, som garanteres uttelling.
2. Sosiale og økonomiske ulikheter må etterkomme to krav. For det første må de tilhøre posisjoner og stillinger som er åpne for alle, der alle har hatt like muligheter til å oppnå disse, og for det andre så må eksistensen av ulikhetene skape større nytte for de dårligst stilte i samfunnet enn det som ville vært tilfellet uten ulikhetene.

Disse to prinsippene, når det første gis prioritet over det andre, er det som legger fundamentet for hvordan basis institusjonene i samfunnet skal ordnes rettferdig (Rawls, 1993, s. 5-6). Det første prinsippet hevder at alle har krav på de samme rettighetene og frihetene, og dette innebærer likhet for loven, men prinsippet spesifiserer at de eneste absolutte rettighetene som borgerne er sikret uttelling for er de politiske rettighetene. Det andre prinsippet bringer egaliteten ved Rawls liberalisme fram, og er et moment som henger sammen med et element i original posisjonen; at ingen av representantene skal vite noe om sin økonomiske og kulturelle tilhørighet. Det andre rettferdighetsprinsippet sørger for at alle har like muligheter til å oppnå posisjoner i samfunnet. Posisjoner og stillinger gir ulik status og økonomisk situasjon, og fører dermed til vesentlige ulikheter i samfunnet. Dette er en rettferdig samfunnsordning så lenge de ulikhetene som oppstår kommer de som havner dårligst ut til gode, vurdert i forhold til et samfunn der det ikke eksisterer noen ulikheter. Rawls sier; "The basic structure of society is arranged so that it maximizes the primary goods available to the least advantaged to make use of the equal basic liberties enjoyed by everyone." (1993, s. 326). Det første prinsippet sørger for formell likhet, det andre prinsippet sammen med de politiske rettighetene, er et utjevningsprinsipp, og sørger for reel likhet ved å forsøke å gi alle like muligheter på en bakgrunn av allerede eksisterende ulikheter.

Rawls mener at hvis borgere i fellesskap skal velge prinsipper, som skal sørge for rettvis samhandling i samfunnet, og dette gjøres under rettferdige betingelser, vil de komme fram til de to rettferdighetsprinsippene i justice as fairness, eller et annet lignende liberalistisk politisk konsept om

rettferdighet. Rawls anser at det han regner som liberalistiske politiske konsepter om rettferdighet, vil beskytte og prioritere basisrettigheter, og vil sørge for at alle borgere har de materielle midlene som kreves for at de får anvendt rettighetene sine (199, s. 156). Dette er blant de hensynene som han mener vil veie tyngst blant representantene som er ute etter å sikre trygghet, selvutvikling og andre goder for den borgeren eller gruppen de representerer.

Del 2

2.1 Andre del av political liberalism: Kravet om overlappende konsensus

Teorien political liberalism inneholder to substansielle hoveddeler.² Den første er justice as fairness og den andre er overlappende konsensus. Justice as fairness som vi har vært gjennom gir et svar på spørsmålet; hva er et rettferdig samhandlingsprinsipp i et samfunn, gitt visse rettvise betingelser? Disse betingelsene mente Rawls at stammer fra de implisitte holdningene og prinsippene i samfunn med en demokratisk tradisjon. Dette var et av kjennetegnene på et politisk konsept om rettferdighet. Et annet kjennetegn var at konseptet måtte presenteres frittstående fra enhver omfattende doktrine (Rawls, 1993, s. 12). Med overlappende konsensus forsøker Rawls å besvarer spørsmålet; hvordan kan et samfunn preget av pluralisme være velfungerende og stabilt over tid? Hvis vi skal oppnå overlappende konsensus krever det at de fornuftige doktrinene som eksisterer i samfunnet støtter opp om det politiske konseptet om rettferdighet, og for at dette skal fungere må det politiske konseptet være som; "...a module, an essential constituent part, that fits into and can be supported by various reasonable comprehensive doctrines that endure in the society regulated by it." (Rawls, 1993, s.12). De to kjennetegnene på et rent politisk konsept om rettferdighet henger sammen; at det politiske konseptet ikke dannes fra en omfattende doktrine har Rawls sørget for ved å danne rettferdighetskonseptet fra de underliggende politiske holdningene som eksisterer i et demokratisk samfunn, og dermed unngått spesifikke metafysiske antagelser. Som du husker, kritiserte jeg ham for å brukte de implisitte prinsippene og holdningene som begrunnelse for enkelte deler av strukturen, for deretter å vurdere implisitte holdninger og prinsipper innenfor denne strukturen og at man dermed kan hevde at diskursen ikke er tilstrekkelig universell og ekstern.

---

² Tre substansielle deler hvis vi regner med den selvstendige ideen om et politisk konsept om rettferdighet.

Selv om rettferdighetskonseptet oppnådd under riktige betingelser er en viktig betingelse for et velfungerende samfunn, er overlappende konsensus like viktig. Rawls sier at hvis ikke justice as fairness legger grunnlaget for et tilstrekkelig stabilt samfunn, så vil det ikke være et tilfredsstillende politisk konsept om rettferdighet og må dermed forandres (1993, s. 141). Rawls mener at det er åpenbart at det er et behov for overlappende konsensus omkring innholdet i det politiske konseptet om rettferdighet. I et samfunn med en pluralitet av fornuftige og ufornuftige omfattende doktriner kan ikke en av doktrinene sørge for sosial enhet eller bestemme innholdet for hva som skal bli ansett som gyldig argumentasjon omkring de fundamentale spørsmålene i samfunnet (Rawls, 1993, s. 134). Hvis en doktrine hadde bestemt grunnlaget for samfunnet så kunne det ikke oppstå frivillig overlappende konsensus omkring innholdet i rettferdighetskonseptet, som dikterer hvordan samfunnets basis strukturer er organisert. Han mener også at hvis et samfunn bygger på en eller noen doktriners prinsipper, og samtidig er et samfunn preget av mange omfattende doktriner, så må samfunnet bruke undertrykkende makt for å oppnå stabilitet.

Konseptet overlappende konsensus innebærer at de fornuftige omfattende doktrinene må støtte det politiske konseptet "...each from its own point of view." (Rawls, 1993, s. 134). De politiske verdiene og prinsippene burde oppleves av borgeren som en del av de fornuftige doktrinene. Tidligere nevnte jeg at det kunne oppfattes som om den politiske identiteten og borgerskapet var en utspalting i forhold til de andre elementene som inngår i livet. Men dette er ikke den optimale måten borgerne kan støtte det politiske konseptet om rettferdighet. Stabilitet og sosial enhet i samfunnet krever noe annet enn to separate sett av verdier, et politisk og et fra doktrinen, ettersom dette naturlig vil føre til konflikt. Hvis innholdet i det politiske konseptet derimot oppfattes som komplementært med innholdet i de omfattende doktrinene vil dette sørge for en god stabilitet i samfunnet. Jeg tolker det slik at Rawls derfor ønsker at den overlappende konsensusen knyttes til argumentasjon, verdier og holdninger som eksisterer internt i de ulike fornuftige doktrinene (1993, s. 147). Men denne støtten kan ikke påtvinges, det er de individuelle borgerne som må bestemme hvordan verdiene innenfor det politiske domene relaterer seg til de verdiene innenfor deres omfattende doktriner (Rawls, 1993, s. 140). Men han antar allikevel at det er sannsynlig at de fleste borgere vil ønske å gi det politiske konseptet om rettferdighet en intern begrunnelse innenfor de respektive doktrinene (Rawls, 1993, s.126). Dette faktum sørger for stabilitet i samfunnet, og han antar at et samfunn ikke kan være velfungerende uten at det styres av et felles rettferdighetskonsept.

Det er nødvendig for stabilitet at kravene til rettferdighetskonseptet ikke er i for mye konflikt med borgernes andre interesser (Rawls, 1993, s. 134). Derfor er det viktig at political liberalism hverken forneker eller bekrefter de ulike metafysiske forankringene som kan gjøres av det politiske

konseptet om rettferdighet. Han sier at political liberalism verken kritiserer religiøse, filosofiske eller metafysiske sannheter ved moralske prinsipper, eller kritiserer gyldigheten ved begrunnelsen og argumentasjonen (Rawls, 1993, s. 127). Hvis det kan være overlappende enighet om rettferdighetskonseptet, fra de fornuftige doktrinene i samfunnet, så medfører dette at borgerne i fellesskap har et grunnlag for en rettferdiggjørelse av samfunnets basis strukturer (Rawls, 1993, s. 126). Det viktige for et politisk konsept om rettferdighet at det kan oppnås en overlappende konsensus, som ikke er en modus vivendi. Rawls hevder at overlappende konsensus er ikke er det samme som en modus vivendi, det vil si et tilfelle av enighet oppnådd for å unngå negative konsekvenser fra en situasjon med konflikt. Rawls begrunner denne påstanden med at det politiske konseptet er et moralsk konsept, og dette konseptet godtas eller støttes på moralsk grunnlag (1993, s. 147). Han sier altså at hvis man er en fornuftig person, og godtar de begrensingene som eksisterer i original posisjonen, vil man være moralsk tvunget (compelled) til å godta og støtte enigheten om et politisk konsept om rettferdighet. Dette er tydelig forskjellig fra modus vivendi mener Rawls, for overlappende konsensus er ingen enighet tvunget frem av frykt for negative konsekvenser.

Siden vi har som utgangspunkt et demokratisk samfunn med en pluralitet av omfattende doktriner er det naturlig å tenke seg at doktrinene også vil ha forskjellige formeninger om for eksempel hvordan man bedømmer om argumenter er gyldige. Dette kan medføre problemer når vi skal vurdere og rettferdiggjøre rettferdighetskonseptet og basis institusjonene i samfunnet i fellesskap. Ettersom han mener at det politiske konseptet oppnådd gjennom justice as fairness skal være et; "...publicly recognized point of view from which all citizens can examine before one another whether their political and social institutions are just." (Rawls, 1993, s. 9). Dette kan bli problematisk hvis vi ikke har en felles forståelse og oppfatning om hvordan man kan bedømme om konseptet, og de derivative prinsippene og verdiene, er rettferdig. Som Rawls sier; "...an agreement on a political conception of justice is to no effect without a companion agreement on guidelines of public inquiry and rules for assessing evidence." (1993, s. 139).

Det Rawls hevder at trengs for å unngå slike problemer er at representantene i original posisjonen ikke bare velger rettferdighetsprinsipper, men også velger regler (guidelines of inquiry) som dikterer hvorledes offentlig diskusjon og vurdering skal foregå (Rawls, 1993, s. 225). Han hevder at det er essensielt at et liberalt politisk konsept om rettferdighet inkluderer regler som spesifiserer hvordan man kan resonere og kriteriene for hvilken informasjon som er relevant når det gjelder politiske spørsmål (Rawls, 1993, s. 223). Rawls hevder at hvis justice as fairness lykkes, og vi enes om et akseptabelt politisk konsept om rettferdighet, vil dette konseptet utgjøre en felles base der vi kan bedømme for hverandre hvorvidt våre politiske og sosiale institusjoner er rettferdige." (1993, s. 9).

Men dette politiske konseptet vil ikke kunne fungere som en felles punkt for rettferdiggjørelse og vurderinger av samfunnets basis strukturer og institusjoner hvis vi ikke samtidig har begrenset og avgjort hva som er gyldige begrunnelser og argumenter. Dette legger grunnlaget for Rawls konsept om public reason. Public reason konseptet er komplisert. Men internt i public reason finnes liberale verdier som spesifiseres av det som blir valgt som regler (guidelines of inquiry) av representantene i original posisjonen, disse gjelder for oss som borgere, når vi skal bedømme og vurdere; "...matters of constitutional essentials and basic justice." (Rawls, 1993, s. 224).

Vi kan ikke anta at vi kommer til enighet gjennom prinsippene i våre ulike doktriner, derfor trenger vi en felles base for rettferdiggjørelse av det politiske konseptet. Representantene må dermed vurdere hvilke grunner man kan forfeste når man diskuterer fundamentale politiske spørsmål, og i hvilke settinger disse begrensingene skal gjelde. Rawls slår fast at når vi skal rettferdiggjøre så kan vi bare appellere til generelt aksepterte oppfatninger, og former for resonering som vi finner i fellesfornuften, og metodene samt konklusjonene innenfor vitenskapen når disse ikke er kontroversielle (1993, s. 224). For Rawls betyr dette at; "...in discussing constitutional essentials and matters of basic justice we are not to appeal to comprehensive religious and philosophical doctrines – to what we as individuals or members of associations see as the whole truth." (1993, s. 224-225). Denne holdningen uttrykker et ideal for public reason og hvis vi følger dette idealet ærer vi the duty of civility, som er en verdi innenfor public reason. Public reason og dens verdier er ikke et område som er omfattet av loven, disse pliktene er moralske plikter, som vi burde godta for å sikre overlappende konsensus. Fri diskusjon gjelder innenfor bakgrunnskulturen, men når vi skal rettferdiggjøre våre holdninger og handlinger ovenfor andre borgere i et demokratisk samfunn, når holdningene og handlingene gjelder samfunnets basis strukturer og essensielle deler i konstitusjonen, bør vi begrunne med henvisning til samfunnets delte politiske holdninger og verdier. Public reason skal bestemme verdiene og holdningene i de stillingene der det utøves politisk makt, og idealet public reason oppfylles ved at de som utøver politisk makt gjør det og kan forsvare det med henvisning til felles politiske verdier (Rawls, 1993, s.444). Men innenfor offisielle stillinger i staten skal public reason verdiene bestemme rammene for maktutøvelsen. Han sier at public reason verdier og prinsipper gjelder for dommere, medlemmer i politiske partier og for politiske kandidater (Rawls, 1993, s. 443). Det er viktig å bemerke at Rawls mener at innenfor det sivile samfunnet skal det finnes full og åpen diskusjon (1993, s. 444).

Men siden samfunnet som diskuteres i political liberalism er et demokratisk samfunn så utøver folket politisk makt. Rawls sier; "...in a democracy political power, which is always coercive power, is the power of the public, that is, of free and equal citizens as a collective body." (1993, s. 216). John Stuart

Mill oppfattet det slik at selv om maktbruken og tvangen som enkeltborgeren opplever fra staten er folkets makt, så betyr ikke dette at maktbruken er rettferdig. Han begrunnet det slik; "The 'people' who exercise the power are not always the same people with those over whom it is exercised; and the 'self-government' spoken of is not the government of each by himself, but of each by all the rest." (Mill, 1992, s. 878). Hvis vi skal rettferdiggjøre vår maktbruk ovenfor andre borgere, så må vi handle slik at vi oppfyller the liberal principle of legitimacy. Dette prinsippet sier; "...our exercise of political power is fully proper only when it is exercised in accordance with a constitution the essentials of which all citizens as free and equal may reasonably be expected to endorse in the light of principles and ideals acceptable to their common human reason." (Rawls, 1993, s. 137). Siden vi er fornuftige og rasjonelle borgere anerkjenner vi at det finnes flere fornuftige omfattende doktriner, og vi erkjenner at det er umoralsk og urasjonelt å bruke vår politiske makt til å forandre samfunnets basis struktur eller essensielle deler av konstitusjonen slik at den tilpasses vår doktrine. Vi anerkjenner også at hvis samfunnet er organisert etter et rettferdighetsprinsipp som alle fornuftige og rasjonelle mennesker kan enes om i en hypotetisk rettvis situasjon, og vi kan støtte opp om disse prinsippene, så vil samfunnets basis struktur være rettferdig. Vi som utøvere av politisk makt må så klart kunne begrunne våre politiske handlinger med påstander og verdier man forvente at andre skal forstå og akseptere (Rawls, 1993, s. 218). Slik oppfyller vi idealet for public reason og duty of civility. De moralske pliktene tilsier at vi handler på en måte som vi kan rettferdiggjøre, ved henvisning til de politiske verdiene, som er felles i et samfunn der det er overlappende konsensus om rettferdighetskonseptet som styrer basis strukturene i samfunnet.

Del 3

3.1 innledning

Som nevnt tidligere er original posisjonen en metode som lar oss tenke oss inn i en hypotetisk kontraktsituasjon, der det som skal inngås er en samfunnskontrakt. Samfunnskontrakten har tradisjonelt innenfor politisk filosofi legitimert den maktbruken og autoriteten som en stat nødvendigvis må utøve ovenfor sine borgere. Som oftest, innenfor en liberalistisk tradisjon, har dette

medført en meget begrenset makt til staten, siden maktbruken anses som et nødvendig onde.³ Rawls er ikke opptatt av den minimale staten på dette grunnlaget, men han er opptatt av at det er mulig å oppnå overlappende konsensus om de essensielle delene av konstitusjon og basis strukturen i et demokratisk samfunn preget av pluralisme

Som nevnt før, var et av kjennetegnene på et politisk konsept om rettferdighet at det skulle være frittstående i forhold til de omfattende doktrinene. Rawls mente at et politisk konsept, for å være rent politisk, bare kunne dannes fra implisitte holdninger og prinsipper i den offentlige politiske kulturen i et demokratisk samfunn (1993, s. 13-14). Dermed antar jeg at innholdet i det politiske konseptet, de to rettferdighetsprinsippene eller et lignende liberalistisk konsept, ikke i etterkant av kontrakten skal vurderes opp mot andre metafysiske rettferdighetskonsepter. Hvis konseptet skulle vurderes opp mot ulike doktriner spesifikke metafysiske påstander om rettferdighet anta jeg at dette vil undergrave de endringene som Rawls har gjort i political liberalism. Dette var endringene som skulle sørge for et nøytralt politisk system, som gjorde det mulig å oppnå et stabilt og velfungerende samfunn, selv om det samfunnet var preget av særdeles ulike omfattende doktriner. Rawls mener at innholdet i et rettferdighetskonsept må enes om gjennom en rettvise prosedyre, det vil si original posisjonen med dens struktur og begrensinger. Dette sørger for at samfunnets basis strukturer og essensielle deler i konstitusjonen er rettferdige. Hvis man i tillegg oppnår at de politiske verdiene i samfunnet inkluderes internt i de fornuftige omfattende doktrinene, sikrer man overlappende konsensus om det politiske konseptet om rettferdighet, og dermed et stabilt og velfungerende samfunn over tid.

3.2 To grunner: rettferdighetsprinsippene skal ikke vurderes mot våre holdninger og prinsipper

Det er i hovedsak to elementer i Rawls political liberalism som taler for at rettferdighetskonseptet ikke skal vurderes mot andre moralske prinsipper i etterkant av en hypotetisk enighet gjennom original posisjonen. Samtidig er det elementer som taler for at den skal vurderes i etterkant. Jeg vil vise at Rawls konstruktivisme kan forene argumenter som kan virke motstridene.

Det første elementet som taler for at rettferdighetskonseptet ikke skal vurderes i etterkant er at Rawls hevder at original posisjonen er et eksempel på et rent proseduralt rettferdighetskonsept. Det er påstander i både i *Political Liberalism* og *A Theory of Justice* som viser at Rawls anser at

---

³ Et unntak er Thomas Hobbes som mente at staten måtte ha allmakt for å beskytte borgerne mot hverandre.

samfunnskontrakten som han presenterer gjennom original posisjonen er et eksempel på en ren prosedural metode for å avgjøre innholdet i konseptet rettferdighet. I *Political Liberalism* sier Rawls angående original posisjonen og dens betingelser; "So if we affirm the judgments expressed by these constraints, and therefore the values embodied in the idea of fairness between equal moral persons when first principles for the basic structure are to be adopted, then we must accept the limitations on conceptions of justice that result." (1993, s. 275). Han mener at hvis vi som lesere aksepterer de fundamentale elementene i valgsituasjonen, så må vi rasjonelt og fornuftig akseptere det rettferdighetskonseptet som blir valgt. I *A Theory of Justice* sier han; "The idea of the original position is to set up a fair procedure so that any principles agreed to will be just. The aim is to use the notion of pure procedural justice as a basis of theory." (Rawls, 1971, s. 136). Her hevder Rawls at original posisjonen benytter en ren prosedural metode for å bestemme rettferdighetskonseptet. Han forklarer hva som menes med ren prosedural rettferdighet, når han sier; "Pure procedural justice obtains when there is no independent criterion for the right result: instead there is a correct or fair procedure such that the outcome is likewise correct or fair, whatever it is, provided that the procedure has been properly followed." (Rawls, 1971, s. 86).

Rawls hevder at det finnes rene prosedurale elementer i justice as fairness, det vil si i original posisjonen. Han sier at; "...rational autonomy is modeled by making the original position a case of pure procedural justice." (Rawls, 1993, s. 72) Det vil si at original posisjonen er et eksempel på ren prosedural rettferdighet. Og videre sier han angående ren prosedural rettferdighet at; "The essential feature of pure procedural justice, as opposed to perfect procedural justice, is that what is just is specified by the outcome of the procedure, whatever it may be." (Rawls, 1993, s. 73). Det finnes mange måter å forklare ren prosedural rettferdighet. Man kan si at utfallet i en ren prosedural metode vil konstituerer konseptet, i dette tilfellet politisk rettferdighet. Rawls beskriver ren prosedural rettferdighet ved å sammenligne det med relevante alternative metoder. Han hevder at ren prosedural rettferdighet er forskjellig fra uperfekt prosedural rettferdighet og perfekt prosedural rettferdighet. I perfekt prosedural rettferdighet eksisterer det allerede et kriterium på hva som er et rettferdig utfall av prosedyren, og i uperfekt prosedural rettferdighet kan man ikke danne en prosedyre som gir riktig og likt resultat hver gang (A Theory, s. 85-86). Dermed følger det, siden original posisjonen er en ren prosedural metode for å avgjøre det politiske rettferdighetskonseptet, så kan man ikke operere med et rettferdighetsprinsipp eller prinsipper som skal benyttes for å sjekke om vi gjennom original posisjonen har kommet frem til "riktig" rettferdighetskonsept. Hvis original posisjonen er en ren prosedural metode taler dette for at rettferdighetskonseptet ikke skal vurderes mot moralske holdninger og prinsipper i etterkant av metoden.

Dermed går vi over til det andre poenget som taler for at rettferdighetskonseptet ikke skal holdes opp mot holdninger og prinsipper i etterkant av en aksept av original posisjonen og dens betingelser. I den andre substansielle delen av political liberalism, den som omhandler overlappende konsensus, hevdet Rawls at et samfunn som ønsker stabilitet må legge visse begrensinger på hvilken type argumentasjon og resonnementer som er moralsk godtatt i den offentlige sfære. Et velfungerende og stabilt samfunn krever overlappende konsensus om fundamentet for samfunnet, derfor må det dannes et ideal som krever at man ikke begrunner og resonnerer med verdier og prinsipper som ikke er felles politiske verdier eller prinsipper. Det ideelle er at man handler og resonnerer politisk på en måte som man fornuftig kan tenke seg at andre vil være enige i. Idealet om public reason legger moralske restriksjoner på hvilke argumenter og verdier som er gyldige og relevante når borgerne skal rettferdiggjøre og diskutere samfunnets basis strukturer i et politisk plenum. Han sier; "...the ideal of citizenship imposes a moral, not a legal, duty – the duty of civility – to be able to explain to one another on those fundamental questions how the principles and policies they advocate and vote for can be supported by the political values of public reason." (Rawls, 1993, s. 217). Fornuftige borgere anerkjenner at det finnes en felles base for rettferdiggjørelse og argumenter når det gjelder innholdet i det politiske konseptet om rettferdighet. Hvis man godtar at det finnes flere fornuftige doktriner, det vil si hvis man godtar at vår fornuft og rasjonalitet har begrensinger, så vil man ikke argumentere med rettferdighetsprinsipper og holdninger som er en spesifikk del av ens egen omfattende doktrinene. Man vil ikke bringe disse argumentene inn i diskusjonen hvis man ikke man grunnleggende sett kan begrunne dem med politiske verdier (Rawls, 1993, s. xlix-l)⁴. I følge Rawls er de politiske verdiene veldig viktige verdier. Han hevder at verdier som kommer i konflikt med det politiske konseptet om rettferdighet og dens dygder, vil normalt bli utklassert fordi de kommer i konflikt med betingelsene som gjør rettvis samarbeid på bakgrunn av respekt mulig (1993, s. 157). Rawls sier angående innholdet i public reason; "That means that in discussing constitutional essentials and matters of basic justice we are not to appeal to comprehensive religious and philosophical doctrines." (1993, s. 224-225). Vi bør altså unngå doktriner spesifikke holdninger i diskusjonen av samfunnet basis struktur.

Samtidig inneholder public reason også regler for vurderingen av argumenter, disse blir valgt sammen med de to rettferdighetsprinsippene. Rawls sier; "As we have said, on matters of

---

⁴ Dette ser jeg i sammenheng med en revisjon fra kapittel Introduction to the Paperback Edition hvor Rawls sier; "I now believe, and hereby I revise VI:8, that reasonable such doctrines may be introduced in public reason at any time, provided that in due course public reasons, given by reasonable political conception, are presented sufficient to support whatever the comprehensive doctrine are introduced to support." (Rawls, 1993, s. xlix-l).

constitutional essentials and basic justice, the basic structure and its public policies are to be justifiable to all citizens, as the principle of political legitimacy requires. We add to this that in making these justifications we are to appeal only to presently accepted general beliefs and forms of reasoning found in common sense..." (1993, s. 224). Disse kravene vil påvirke en mulig vurdering i felleskap av justice as fairness, eller et lignende liberalistisk politisk konsept, i etterkant. Disse to elementene tilsier at man ikke skal vurderer rettferdighetskonseptet mot doktriner spesifikke moralske prinsipper og holdninger angående grunnleggende elementene i politisk rettferdighet, og i hvert fall ikke gi noe annet enn politiske verdier forrang.

3.3 Et element av vurdering: refleksiv likevekt

På tross av disse grunnene inneholder Rawls teori et element som innebærer en viss vurdering i etterkant. Rawls teori inneholder en metode som lar oss tilpasse teori og teoretiske antagelser mot praksis og intuisjoner. Metoden eller holdningen kalles refleksiv likevekt og innebærer at vi; "...may reaffirm our more particular judgments and decide instead to modify the proposed conception of justice with its principles and ideals until judgment at all levels of generality are at last in line on due reflection." (Rawls, 1993, s. 45). Refleksiv likevekt sørger for at prinsipper, holdninger, intuisjoner på ulike nivåer av abstraksjon vurderes og sammenlignes med hverandre. Tilslutt vil det forhåpentligvis dannes en koherent helhet, selv om vurderingene kan medføre forandring av antagelser på alle nivåer. Rawls hevder at resultatet av original posisjonen for å være akseptabelt, må stemme overens med våre gjennomtenkte moralske overbevisninger. Han sier; "We express this by saying that a political conception of justice, to be acceptable, must accord with our considered convictions, at all levels of generality, on due reflection, or in what I have called elsewhere "Reflective equilibrium"." (Rawls, 1993, s. 8). Jeg antar at dette betyr at han forventer at vi benytter oss av metoden refleksiv likevekt for å vurdere og muligens revidere rettferdighetskonseptet som er resultatet i den hypotetiske samfunnskontrakten. Han sier at vi muligens vil forandre de foreslåtte rettferdighetskonseptene og verdiene, hvis dette viser seg nødvendig for å danne koherente oppfatninger. Dermed virker det som om Rawls åpner opp for en vurdering av rettferdighetskonseptet i etterkant. På tvers av at han hevdet at original posisjonen presenterte ren prosedural rettferdighet, samt at man ikke skal bringe inn holdninger som tilhører doktrinene inn i vurderingen av basis strukturene i samfunnet, hvis ikke disse holdningene grunnleggende sett kan støttes av de politiske verdiene.

Hvordan Rawls anser ren prosedural rettferdighet, vil jeg straks komme tilbake til. Men det finnes en grunn til at refleksiv likevekt ikke er i konflikt med idealet om public reason. Det virker som om Rawls ikke mener at refleksiv likevekt skal gjennomføres av borgere som allerede befinner seg i et velfungerende samfunn, og har blitt enige om rettferdighetsprinsipper gjennom original posisjonen. Refleksiv likevekt skal anvendes av oss før vi kommer til dette nivået i argumentasjonen. Rawls anser at refleksiv likevekt uproblematisk vil ta oss frem og tilbake i vår vurdering av original posisjonen, fordi målet med metoden er å vurdere elementene i original posisjonen slik at vi kan; "...sometimes altering the conditions of the contractual circumstances, at others withdrawing our judgements..." (1971, s. 20). Rawls fokuserer her på refleksiv likevekt som en vurdering av strukturene eller betingelsene i original posisjonen, og metoden skal dermed benyttes i oppsettfasen eller dannelsen av det som tilslutt skal bli en rettvis original posisjon. Vi skal vurdere strukturen i original posisjonen, og dette skal vurderes opp mot våre antagelser. Han sier; "...I assume that eventually we shall find a description of the initial situation that both expresses reasonable conditions and yields principles which match our considered judgments' duly pruned and adjusted." (1971, s. 20). Dermed vil vi forhåpentligvis sitte tilbake med teoretiske antagelser som matcher våre praktiske antagelser, i forkant av en aksept av resonnementet i original posisjonen og enighet om et rettferdighetskonsept.

3.4 Politisk konstruktivisme som forklarende

I følge Rawls er justice as fairness, det vil si original posisjonen, er en konstruktivistisk politisk teori. Det betyr at vi ved bruk av praktisk fornuft, og med et bestemt konsept av samfunnet og menneske kan anse utfallet av strukturen (original posisjonen) som fornuftig, selv om vi ikke vil hevde at det er sant. Refleksiv likevekt i forkant av samfunnskontrakten sørger for at strukturen i original posisjonen på en korrekt måte modellerer vår praktiske fornuft, og vår konsept om mennesket og samfunnet. Det faktum at original posisjonen er en konstruktivistisk teori, kan forklare deler av den konflikten som oppstår når Rawls både hevder at original posisjonen gir ren prosedural rettferdighet, samtidig som han hevder at justice as fairness er substansiell (1993, s. 421).

Jürgen Habermas kritiserte justice as fairness for å være en substansiell og ikke en prosedural metode. Som svar på kritikken hevdet Rawls at enhver liberalistisk teori om rettferdighet nødvendigvis vil være substansiell og at dette ikke medfører noe negativt (1993, s. 421). Samtidig hevder han at Habermas teori også inneholder substansielle elementer. Rawls hevder at Habermas anerkjenner dette faktum, for; "...once idealization are attributed to the discourse procedure, elements of content are thereby embedded in it..." (Rawls, 1993, s. 425) Rawls hevder også at vår

bedømming av en prosedyres korrekthet vil kreve at vi er fornuftige (reasonableness) og dette vil være substansielle elementer i Habermas teori (1993, s. 425). Rawls hevder så at substansiell og prosedural rettferdighet er sammenkoblet og at det ikke finnes en ren prosedural metode for å bestemme rettferdighet. Han sier; "...the justice of a procedure always depends (leaving aside the special case of gambling) of its likely outcome, or on substantive justice." (Rawls, 1993, s. 421). Det kan virke som om Rawls motsier seg selv, men det han hevder er at substansiell og prosedural rettferdighet alltid henger sammen, men at dette allikevel er en differensiering som gir mening. Som han sier; "This still allows that fair procedures have values intrinsic to them." (Rawls, 1993, s. 421-422).

Rawls hevder at denne debatten ser ut til å handle om substansielle eller prosedurale elementer i en metode for å finne rettferdighet, men at dette ikke stemmer. Han sier; "Both sides agree that procedural justice depends on substantive justice and differ about something else." (Rawls, 1993, s. 423). Her oppfatter jeg at han mener at det som oppleves som et problem angående substantiv og prosedural rettferdighet, egentlig omhandler anti-realisme og realisme når det kommer til moralske og politiske verdier, prinsipper etc. Man prøver å unngå substansiell rettferdighet fordi dette vil oppfattes som at de substansielle elementene dermed må være sanne. Rawls definerte ren prosedural rettferdighet slik; "Pure procedural justice obtains when there is no independent criterion for the right result: instead there is a correct or fair procedure such that the outcome is likewise correct or fair, whatever it is, provided that the procedure has been properly followed." (1971, s. 86). Men ett uavhengig kriterium trenger ikke bety at kriteriet presenterer noe som påstås sant. I justice as fairness vil det riktige resultatet av prosedyren være det fornuftige resultatet. Rawls hevder at vurderer man original posisjonen vurderer man om resultatet er fornuftig og man vurderer gjennom praktisk fornuft. Dette har sammenheng med at han ser rettferdighet i justice as fairness som et konstruktivistisk politisk konsept.

Rawls hevder at når man har etablert refleksiv likevekt mellom betingelsene i original posisjonen og praksis, så kan man ta rettferdighetsprinsippene som utfallet av en konstruktivistisk prosedyre (1993, s. 89-90). Det betyr at; "The principles of political justice are the result of a procedure of construction in which rational persons (or their representatives), subject to reasonable conditions, adopt the principles to regulate the basic structure of society. The principles that issue from a suitable procedure of construction, one that properly expresses the requisite principles and conception of practical reason, I think of as reasonable." (Rawls, 1993, s. xx). En riktig metode er en som modellerer vår praktiske fornuft og våre konsept om samfunnet og menneske på riktig måte. Dette sørger for et utfall som vi bedømmer som fornuftig. Vår praktiske fornuft bestemmer hva som er fornuftig, men

siden vi bruker vår fornuft til å beskrive, og vår fornuft ikke er gjennomiktig for oss, finnes det muligheter for å beskrive den feil (Rawls, 1993, s. 97). Hvis innholdet i det politiske konseptet om rettferdighet medfører uakseptable konsekvenser så må feilen ligge i måten prosedyren, det vil si elementene i kontraktsituasjonen eller original posisjonen, modellerer prinsippene i den praktiske fornuft sammen med konseptet om samfunnet og et konsept om personen (Rawls, 1993, s. 96). Dette betyr at vi må bruke refleksiv likevekt for å oppnå en korrekt forståelse av konseptet om samfunnet og om mennesket. Substansielle elementer vil ikke nødvendigvis tilsi moralsk realisme. Hvis refleksiv likevekt oppnås, det vil si at prinsipper på alle abstraksjonsnivåer er koherente, så betyr ikke dette at prinsippene er sanne, men at; "...the procedure of construction now correctly models the principles of practical reason in union with the appropriate conceptions of society and person." (Rawls, 1993, s. 96).

Men i forhold til Rawls mål med political liberalism er det er allikevel viktig at politisk konstruktivisme verken benekter eller bekrefter at rettferdighetsprinsippene er sanne. Dette vil derfor muliggjøre overlappende konsensus i et pluralistisk samfunn, for dette samfunnet inneholder også folk som mener at de verdiene som kommer fra rettferdighetsprinsippene representerer noe som er sant. Denne holdningen vil sørge for at borgerne kan akseptere prinsippene i det politiske konseptet; "...without denying the deeper aspects of their reasonable comprehensive doctrines." (Rawls, 1993, s. 97-98). Rawls oppsummerer motivasjonen bak politisk konstruktivisme slik; "Once we accept the fact that reasonable pluralism is a permanent condition of public culture under free institutions, the idea of the reasonable is more suitable as part of the basis of public justification for a constitutional regime than the idea of moral truth." (1993, s. 129).

Del 4

4.1 Oppsummering

I denne todelte oppgaven har jeg forsøkt å vise hvordan et av kjennetegnene på et politisk konsept om rettferdighet som Rawls presenterer, benyttes dobbelt i justice as fairness. Rawls bruker de implisitte holdningene og prinsippene i den offentlige kulturen i et demokratisk samfunn, først til å danne det organisatoriske grepet, som i praksis vil si de strukturelle begrensningene som finnes i

original posisjonen, for deretter å la representantene (som er oss når vi benytter praktisk fornuft) velge blant de implisitte holdningene og prinsippene i samfunnet. I den andre delen av oppgaven har jeg forsøkt å vise hvordan Rawls politiske konstruktivisme kan forsvare at vi benytter oss av refleksiv likevekt samt forsvare Rawls noe motstridene påstander om substansiell og prosedural rettferdighet. Politisk konstruktivisme åpner for forandring gjennom refleksiv likevekt fordi poenget er at det politiske konseptet ikke er sant, men det er fornuftig. Det betyr at vi kan forandre på utgangspunktet, de strukturelle elementene i original posisjonen uten å motsi oss selv, fordi det er slik at hvis vi har et korrekt konsept om mennesket og om samfunnet så vil vi kunne benytte vår praktiske fornuft for å få et riktig svar på hva politisk rettferdighet er. Det samme gjelder for substansielle og prosedurale elementer i justice as fairness. Det vil være substansielle elementer i justice as fairness, selv om original posisjonen er en ren prosedyre for å komme frem til rettferdighetskonsept. Men dette medfører ikke et problem, for de substansielle elementene betyr ikke at de bygger uavhengige moralske sannheter. Hos Rawls er de substansielle elementene i all hovedsak implisitte og felles offentlige holdninger og prinsipper.

Referanseliste

Lübcke, P. (red.) 1996, *Filosofileksikon*, utgitt første gang i 1983, Zafari Forlag, Oslo.

Mill, J.S. 1859, "On Liberty", i Morgan, M.L. (edi.) 1992, *Classics of Moral and Political Theory*, 3.utgave, Hackett Publishing Company, Indianapolis/Cambridge, s. 876-934.

Rawls, J. 1993, *Political Liberalism: Expanded Edition*, Columbia University Press, New York.

----- 1971, *A Theory of Justice*, The Belknap press of Harvard University Press, Cambridge Massachusetts.